

”מה זה פה- תל חי?! לסגת מיד!”¹

אלמנטים של הומור ברומן הטנק של אסף ענברי כאמצעי לפירוק נרטיב מיתולוגי מן ההיסטוריה הישראלית החדשה

עופרה מצוב כהן²

תקציר

הרומן *הטנק* מאת אסף ענברי מספר על אירוע היסטורי במלחמת השחרור המתרחש בפתחו של קיבוץ דגניה א', קרב בין לוחמים ישראלים לטנקים סוריים המאוישים בחיילים סוריים. אחד מהלוחמים הישראלים מצליח להכניע את הטנק הסורי ואת צוותו ובכך מביא להכרעה צבאית בקרב. אירוע זה המתרחש במרחב המייצג בתרבות הישראלית את ראשית החלוציות והאידיאולוגיה הקיבוצית, דגניה א', הופך לסמל על לחימה וגבורה. ברם, בראייה ההיסטורית נראה כי אין הסכמה על זהותו של החייל שעצר את הטנק הסורי. המספר בוחן סוגיה זו בהתמקדותו בחמש דמויות אשר לטענת כל אחת מהן היא זו שעצרה את הטנק הסורי והביאה להכרעה בקרב, כך כפי שהתקבע הקרב בתודעתה. לאורכו של הטקסט המספר מתבסס על ההומור לסוגיו השונים כאמצעי המאפשר את בחינתן של הגרסאות השונות הקיימות על מהלך הקרב והגרסאות השונות הקיימות על זהותו של החייל שעצר את הטנק הסורי.

המאמר מבקש לבחון את עיצוב המקום שבו התחולל הקרב וכן את עיצוב הצגתה של אחת מן הדמויות חברות המשק הנודעת כאחת מאלו שעצרו את הטנק הסורי בקרב. נראה כי המספר מאדיר את קיבוץ דגניה ואת אחד מעוצרי הטנק שהוא חבר הקיבוץ. עם זאת, הוא מציג פרטים ומחשבות של הדמויות וציוני דרך ממהלך חייהן מאז הקרב אך ניתן לומר כי אינו מגיע לכלל פסיקה ולהחלטה ברורה באשר לבחירה בגרסה האמיתית ולהחלטה על זהותו של הלוחם הגיבור שעצר את הטנק.

מילות מפתח: הטנק, סאטירה, הומור, נרטיב היסטורי, קיבוץ, דמות

מבוא

הרומן *הטנק* מאת אסף ענברי (2018) עוסק בפירוק הנרטיב ההיסטורי על שאלת זהותו של לוחם יחיד שהכריע את הקרב מול כוחות שריון סוריים בפתחו של קיבוץ דגניה א' במלחמת השחרור.³ הלוחם בעל התושייה ועוז הרוח מהכוחות הישראלים שלחמו על הגנת הצפון במלחמת העצמאות, חתר לעצור את הטנק הסורי וצוות הטנק הובס הודות לפעולתו האמיצה של הלוחם (ענברי, 2018, עמ' 19).

ענברי מבקש להציג את האירוע ההיסטורי של הקרב על הגנת יישובי הצפון במלחמת השחרור בהתמקדותו בעצירת הטנק הסורי על ידי הצגת הדמויות הטוענות להיות החייל שעצר את הטנק מאחר שבשיח ההיסטורי נודעות כמה גרסאות רווחות באשר לזהות החייל הטוען להיות הוא זה

¹ ענברי, 2018, עמ' 19.

² ד"ר עופרה מצוב כהן, חוקרת ספרות עברית ומרצה לספרות, מאמרים שפיטים פרי עטה מתפרסמים בעברית ובאנגלית, כתבה שישה ספרים, 2 רומנים על עלייה וקליטה וארבעה ספרי עיון. ofmc45@gmail.com

³ על רומן זה ועל הרומן הראשון **הביתה** זכה ענברי בפרס עגנון לשנת תשפ"א. ראו יובל פלוטקין, "הסופר אסף ענברי זכה בפרס עגנון", *ynet*, 11/11/2020.

<https://www.ynet.co.il/entertainment/article/ByYPyVFKy>

שעצר את הטנק הסורי. הרומן פותח בתיאור סיפורו של דוד זרחיה (ענברי, 2018, עמ' 13-51), יצחק עשת (שם, עמ' 71-102), בורקה (ענברי, 2018, עמ' 179-230), שלמה אנשל (שם, עמ' 119-151). חוקר הסוציולוגיה עוז אלמוג מציין כי "מורשת הקרב החלה לצמוח בארץ כבר בהיתקלויות הראשונות בין החלוצים לערבים וחשיבותה הערכית היתה רבה. סיפורי הקרב היו מעין דרך בביורפיה הלאומית המתהווה-גרעינים מיתולוגיים, שמתוכם צמחו לא רק האתוסים והמיתוסים הצבאיים [...], אלא גם האתוסים והמיתוסים הלאומיים (אהבת מולדת, סולידריות לאומית) סיפורי הקרבות הולידו גם גיבורי תרבות." (אלמוג, 1977, עמ' 187-188).⁴

חוקרת הספרות נורית גוברין מבררת את הסיבות האפשריות לשימוש בז'אנר ההיסטורי בכתבה יפה ומציגה את הנחת העבודה כי סופר יבחר בז'אנר זה משום שיש לו משהו חשוב מאוד לומר לבני דורו, ואין הוא יכול לומר זאת אלא באמצעות **הרחקת העדות**. " (גוברין, 1998, עמ' 34)⁵ בין שלל הסיבות שסופר יבחר בסוגת הרומן ההיסטורי גוברין מונה את "הפנייה אל העבר כתקופה היכולה לשמש מקור לנחמה לאומית" (גוברין, שם, עמ' 36). בעניין זה גוברין טוענת כי בניגוד להיסטוריון המתאר אירועים היסטוריים חד-פעמיים הרי שהמספר יכול לתאר "[...] 'מיתוס', כלומר, אירועים-חוזרים, המשמשים דגם להתנהגותו של האדם בעולם, ולעובר עליו. הוא מקיש מן העבר על ההווה ועל העתיד, וכדי לקיים היקש זה, הקבלות ואנלוגיות אלה, הוא חייב לשנות עובדות ואף 'להמציא' עובדות חדשות. שכן, ההשוואה, ההקבלה והלקח הם ממטרותיו המרכזיות." (שם, עמ' 37). ואכן, על פי עקרון זה המספר **בהטנק** מציג את הגרסאות השונות לחימה בטנק הסורי באמצעות התחקות אחר סיפוריהן של הדמויות הטוענות כל אחת בפני עצמה כי היא זו שירתה טיל נגד טנקים מסוג פיאט ובפעולה הרואית זו הצליחה לעצור את התקדמות הסורים אל תוך הקיבוץ.

בשונה מן המחקר ההיסטורי המודרני המבקש להציג "סיפור על" תוך חתירה לקראת מדעיות כמו ביתר תחומי הידע במדעי החברה, נראה כי בסיפורים האישיים שמציג ענברי על הדמויות הטוענות למעשה הגבורה של עצירת הטנק ועל ידי כך מוצג טיפול פוסטמודרני באירוע ההיסטורי הפונה למגוון דרכי בדיקה ונקודות תצפית מגוונות לאירוע מכונן.⁶ לדעת חוקר הקבלה והחסידות יוסף דן המחקר ההיסטורי הפוסט מודרני פועל אחרת מהמחקר ההיסטורי המדעי: יש במחקר ההיסטורי הפוסט מודרני "פנייה לחקור טקסטים בהווייתם המיוחדת, [...] לחשוף את האינדיווידואליות והחד-פעמיות של התופעות [...] לראות את החותם המיוחד שהטביעה אישיות בעולם הסובב אותה" (דן, 2009, עמ' 165).

אשר לעיסוק בנרטיב ישראלי המתאר קרב ספציפי יפה ברלוביץ טוענת כי לסופר הישראלי יעוד בכתבתו והוא צריך לשאת בשורה או להיות נושא שליחות חברתית, לאומית וכו'. ברלוביץ נשענת על שאלות הדנות בתרומתו של הסופר כמו "מה זה לכתוב?", 'מדוע לכתוב?', 'ובשביל מי לכתוב?'. שאלות אלו הועלו על ידי הפילוסוף ז'אן פול סארטר כדי להדגיש את התחייבותה של הכתיבה לחברה מתוך הנחה כי הסופר נושא בשורה. (ברלוביץ, 1992, עמ' 23). סופרים ישראליים ראו בתפקידו של הסופר אחריות לאומית כתפקיד הרוחני הנשגב שהיה מוטל על הנביא בתקופות קדם. (שם, שם)

⁴ על ההבדל בין אתוס למיתוס ראו למשל מאמרו של רוזנווסר, <https://www.dyoma.co.il/internal/354>.

⁵ ההדגשות הן במקור.

⁶ זרם האמנות הפוסט מודרני מאפשר לשאול האם יש מקום לדבר על אמת אחת בלבדית או "[...] שמה יש לדבר על היסטוריות (נבדלות, 'מתחרות', 'מוגבלות', בלתי צפויות) שמייצרות ומשווקות אמיתות אד-הוק, המשתנות מתקופה לתקופה, ממתבונן למתבונן?" (גוברין, 1997, עמ' 162).

שלושת הרומנים שכתב אסף ענברי עד כה כתב פונים למבעים מכוננים בתקופות היסטוריות ביישוב היהודי ובמדינת ישראל ולאתוסים שנתהוו מאירועים ומתהליכים שתוארו בדברי הימים של מדינת ישראל כמכוננים, כמשפיעים, כבעלי משקל סגולי. ברומנים אלו (ענברי, 2009),⁷ (ענברי, 2018), (ענברי, 2022). ענברי מפרק את הנרטיבים שנתקבעו כחלק מהמיתוס הציוני המתחדש בארץ ישראל ומפרק אותם על פי סיפורים אישיים של דמויות שהיו חלק מאירוע לחימה ספציפי. נראה כי המספר מנסה להרכיבם מחדש ולצד זה להציע לקורא להיות חלק פעיל בהרכבת המיתוס בעזרת המידע הפרטני הנמסר על ידו בטקסט.⁸

לאורך הטקסט הנדון (ענברי, 2018) זרועים היגדים בעלי טון הומוריסטי, מהם סאטיריים, ציניים, לגלגניים ועוד. לפיכך, נבקש לבחון במחקר זה את ההיגדים על פי עניינם ונבקש לענות על השאלה מדוע המספר והמחבר המובלע נזקקים ברומן **הטנק** לכלים הומוריסטיים בנושא העוסק במלחמה, בחיים ובמוות ובעיקר במאבק של הלוחם הפרט הנלחם במהלך חייו על מקומו הייחודי כלוחם שעצר את הטנק הסורי ותרם לתקומת האומה שבדרך. מהי תרומת ההומור לנרטיב ההיסטורי שאופיו וצביונו חמורי סבר על מדינה צעירה.

הביקורת על הרומן הטנק

בביקורת על הרומן **הטנק** צוין המחקר המקיף שעשה אסף ענברי בניסיון לברר פרטים מעורפלים באשר לנרטיב חשוב המתייחס לאירוע הנזכר לעיל שהתרחש בממשות ונחשב לאירוע מכונן (פטימר, 2022, עמ' 20-24). נראה כי האמנות מנסה לתת ביטוי ואולי גם זהו ניסיון לפתור את הסוגיה או להציע אפשרות לצדק הפואטי לעניין שפרטיו אינם חד משמעיים בנושא שיש בו פנייה לאירוע מכונן בהיסטוריה של ההגנה על תושבי יישובי ארץ ישראל ערב ההכרזה על מדינת ישראל היסטורי.⁹ גילי איזיקוביץ מצדדת בחשיבותו של הרומן מן הבחינה ההיסטורית ורואה ביצירה מאפיין בולט של תיעוד אירוע שהתרחש בממשות. לטענתה, ברומן כמו **הטנק** ישנה "[...] תחושה שהספרות מתקרבת מאוד, אם לא זהה ממש, לחיים. ישנם שני ביטויים לתופעה: מהעבר האחד נמצאים ספרים שאפשר להגדירם כתיעודיים." (איזיקוביץ, 2019).

⁷ על הרומן **הביתה** ראו מצוב כהן, 2015, עמ' 121-138. גם הרומן הזה רווי במבעים הומוריסטיים-אירוניים שמטרתם היא ביקורתית כלפי צורת החיים המשותפת בקיבוץ אפיקים. על מבעים הומוריסטיים בנושא הלינה המשותפת ראו למשל ענברי שם, עמ' 72, 73, 150, 159, 160.

⁸ חוקר הספרות הגרמני וולפגאנג איזר (1975) עוסק במידת המרחב הקיימת בטקסט הספרותי וטוען שהיא קשורה ב"אי-המוגדרות", מונח שהוא טבע. "במונח זה מתכוון איזר לכך שהטקסט הכתוב אינו ממצה את הכוונה הגלומה בו: הטקסט אינו אומר מפורשות את כל מה שהתכוון לומר אלא מצויים בו פערים, והקורא משלים אותם על פי הידוע לו מעולמו ומניסיונו. מבנה הטקסט המאופיין באי-מוגדרות מעורר את הקורא להשלים באופן תדיר את מה שהוא קורא. אי-המוגדרות של הטקסט שולחת את הקורא לחפש משמעות, ועל מנת למצוא אותה — עליו להיות באינטראקציה עם עולמו הפנימי ועם דמיונו. [...] לדידו של איזר, היסודות הבלתי מוגדרים של ספרות בדיונית הם למעשה המתג שמפעיל את הקורא לעשות שימוש ברעיונות ובמושגים שלו עצמו על מנת להגשים את שלל הכוונות והאפשרויות הטמונות בטקסט (שם). באופן זה, טקסט שאנחנו קוראים בו מלמד אותנו לא רק על אודות הדברים הכתובים בו עצמו, אלא גם על עולמו הפנימי. אי-המוגדרות של הטקסט היא תנאי מוקדם ויסודי להשתתפות פעילה של הקורא בקריאתו ולהחלתו של עולמו הפנימי על הטקסט." (גרנות, 2020, עמ' 18).

⁹ הנושא מעורר עניין בשיח הציבורי ובעקבות הרומן של ענברי נכתבה הצגה שעלתה על בימת תיאטרון הקמארי. (פטימר, שם)

אורן קקון טוען שהרומן מתייחס באופן מוגזם לקיבוץ דגניה א' כמקום מכוון עד כדי אפיונו כמקום של קדושה ומצביעה על ההברות במלה המכוונות לקדושת התוצרת של הפועלים בקיבוץ העושים מלאכת קודש. לא בכדי מגיע הטנק הסורי לפתחו של קיבוץ זה ונעצר שם: "מה שמעניין יותר מהדהירה הזוחה של ענברי בעקבות אמת היסטורית זוטרה הנוגעת לאיזו גרוטאה מפלדה בדגניה, ומה שאפילו יותר מעניין מהמאויים של הטנק, הוא העובדה שדגניה הוא הקיבוץ הראשון שהוקם בארץ. הפרט הזה הוא הרה גורל לסופר הדתי, המציג את דריסת הרגל הראשונה בדגניה כראשית התחדשות הגאולה בארץ [...]" (קקון, 2018)

חוקר הספרות דן מירון משבח את הסופר אסף ענברי על עיסוקו ביצירותיו ב" [...] תולדות המפעל ההתיישבותי- הציוני בארץ-ישראל" וכישרונו לספר בשטף על רצף אירועים " [...] הדומה לזו של טריו מוסיקלי נמרץ". (מירון, 2022, עמ' 1). מירון המתייחס לרומן האחרון של ענברי **הספר האדום** עומד על הזיקות שבין היסטוריה וספרות ברומן זה מסוגת הרומן ההיסטורי וטוען ש"ערבוביה של סיפור היסטורי מפורט המבוסס על עובדות ומקורות ניתנים לוודוא עם בדיון פסיכולוגי, כנעשה בספרות של ענברי, הוא ניסיון לערבב שמן במים. הניסיון יכול להיראות מעניין, אך בסופו של דבר הוא לא יכול להצליח". (מירון, 2022, עמ' 4). מירון טוען שמהספר מבקש מהקורא לסמוך על המידע שהוא המספר מגיש לקורא אך התוצאה היא " [...] חוסר יושרה וערך בשני אגפי המשוואה." (מירון, שם) נראה שחוסר האיזון הנוצר משימוש בעובדות היסטוריות לצורך עיצוב סיטואציות בדיוניות עשויות לתרום לאווירה ולהיווצרותם של אלמנטים הומוריסטיים.

מבעים הומוריסטיים ברומן הטנק ותרומתם לשיח על זהותו של הלוחם שעצר את הטנק הסורי

מבעים הומוריסטיים על מקום ההתרחשות

קיבוץ דגניה א'

למרחב ברומן יכולים להיות כמה תפקידים ביצירה הספרותית בעיקר כחלק מעיצוב תפאורת הרקע שבה מתרחשת העלילה, כביטוי עקיף להתרחשות בעלילה (גוברין, 1998, עמ' 49), כמטפורה למשמעויות שונות הנרמזות בטקסט. (שם, עמ' 50) "בחירת מקום מסוים כרקע להתרחשות אנושית אינו דבר שבמקרה ואינו תפאורה בלבד. לרקע ביצירה הספרותית יש תפקיד נכבד בהתרחשות זו הוא משמש בתפקידים שונים של הארת הסיטואציה המרכזית, העמקת משמעותה והבנתה." (גוברין, שם, עמ' 146).

המקום המרכזי הנזכר בזמנים שונים על ציר העלילה הוא קיבוץ דגניה א'. כך בעבר ובהווה, בעיתות שלום ורגיעה ובעיתות מלחמה כשהקרב מתקיים בפתחה של דגניה ובשדותיה. קיבוץ דגניה א', "אם הקבוצות" הוקמה בשנת 1920 כמקום התיישבותי חקלאי על ידי חלוצים אשר תפשה את חוויית ההתיישבות בארץ במונחים של אוטופיה. (אלמוג, 1997, עמ' 35).

קיבוץ דגניה א' נחשב בעיני חבריו וגם בעיני חברי האזור למקום בעל ערך עליון מבחינה אידיאולוגית ונחשב למקום מרכזי בהשוואה ליישובי הסביבה כפי שנראה מבעים כאלה להלן.¹⁰

¹⁰ ביומנים ובספר הקבוצה שנכתב על ידי הקיבוץ מתוארת העשייה הענפה והרב גונית של חברי הקבוצה הנחושים להגשים את הרעיון החלוצי בתחומי החיים השונים, עבודה, חברה ותרבות. (קבוצת דגניה, 1962). כחלק מכך, מתוארים התקפות הצבא הסורי על יישובי הצפון בניסן תש"ח (עמ' 204), המערכה בצמח (שם, עמ' 206-207) והקרב של כוחות שריון סוריים בשער הכניסה של קיבוץ דגניה (שם, 208-216). כמתבקש מסגנונו של הספר הממעט לתאר את הישגי הפרט ואת סיפורי החיים הייחודיים, לא נזכרים שמותיהם של חברי הקיבוץ שלחמו בשער הקיבוץ ועצרו את הטנק הסורי. סגנון הנקוט בספר הקבוצה אינו פונה לשבחו של היחיד, ופיכך כתוב בשימוש של גוף ראשון רבים. כך "טנק

אלמנטים של הומור בתיאור מעמדו של קיבוץ דגניה א' לעומת קיבוצי הסביבה

בתיאור פלישתם של הסורים לקיבוצי האזור ובהתקדמותם של הטנקים הסוריים אל תוך שטחה של ארץ ישראל, קיבוצי הסביבה נזכרים כמשניים בחשיבותם לעומת קיבוץ דגניה שבו נעצר הטנק הסורי בסופם של הקרבות בין הסורים ללוחמי מלחמת העצמאות. קיבוץ דגניה שומר לכאורה על מעמדו כ"כאם הקבוצות" ומהווה מופת בהגנה על מרחביו בשעת מלחמה. כך מתוארים ימי המלחמה בקיבוץ שער הגולן כשחברי הקיבוץ מצטופפים במקלט. (ענברי, 2018, עמ' 91). בצר להם, יוצאים חברי הקיבוץ מהמקלט ומנסים לאותת למגדל המים של קיבוץ אפיקים הסמוך אליהם. (שם, עמ' 92). אלא שהמצב מחמיר והסורים קרובים לקיבוץ. חברי שער הגולן בורחים לאפיקים וחברי מסדה בורחים לבית זרע. (שם, עמ' 93). כששבו לקיבוץ הם מגלים כי ציוד חקלאי נבזז על ידי הפלחים הירדנים שנכנסו לקיבוץ הנטוש. (שם).

תבוסתנותם של בני הקיבוצים הסמוכים לדגניה א' לעומת חברי דגניה א'

שורה של מבעים חברתיים ותרבותיים מוקדשת להתנהגותם של חברי הקיבוצים והמשותף להם היא הביקורת הנוקבת על חברי הקיבוצים הללו. כך בעלון הפלמ"ח נכתב על חולשתם של חברי הקיבוץ שנטשו את עמדותיהם ועזבו את הקיבוץ. (שם, עמ' 94) התנהגותם של חברי הקיבוצים שנטשו את מקום מגוריהם עורר דיון ציבורי בנושא ובן גוריון פסק אחרי האירוע שאין לנטוש עמדות. (שם, עמ' 94). כמו כן נכתב מחזה המוצג בתיאטרון "הבימה", הנחשב למייצג התרבות המרכזי במדינת ישראל שבפתח, המחזאי "..." שם בפיו של אחד הגיבורים את משפט המחץ: "זכור את שער הגולן ומסדה!" (שם). בניסוח הלשוני של דברי גיבור זה משתמע הרמז מקראי מהותי על אודות התנאי המרכזי שכורת אלוהים בברית בינו לבין עם ישראל: "זכור את יום השבת לקדשו" (שמות, כ, ז). השימוש בהרמז מכונן ובעל קדושה מן המקרא מדגיש את התנהגותם הרופסת של חברי שער הגולן ומסדה. בנוסף, ההרמז מדגיש את הטון המליצי ההולם על גבורתם של "מגיני הקיבוץ הנחוש להילחם עד הכדור האחרון [...]". (ענברי, 2018, עמ' 94). הניסוח המקראי המהדהד מוסיף קורטוב של הומור שכן הקרב המקומי מצטייר כאחד הקרבות העיקריים בהיסטוריה של המלחמה על עצמאות מדינת ישראל.

הדיון הפומבי בהתנהגותם התבוסתנית של בני הקיבוצים שער הגולן ומסדה שלא עמדו מול האויב הסורי מחזק את מעמדו של קיבוץ דגניה שבו התחוללה הכרעה צבאית אסטרטגית ומלחמתו של היחיד מול הרבים מחזקת זאת. כמו כן היא מרמזת באור מגחך לחולשתם של בני הקיבוצים שנטשו. המספר משתמש בפעלים מתחום התבוסתנות והוויתור ובכך נרמזת ביקורת על התנהגותם של חברי הקיבוצים שנטשו את קיבוציהם.

בעיני חברי ההתיישבות כלי הנשק שבהם הגנו על עצמם מפני פולשים ומבקשי רעתם החליפו את סממני הקודש התפילין (נוימן, 2009, עמ' 169). "על היחס הקרוב, האורגני, בין החלוץ השומר לכלי נשקו, מעידה התפיסה החלוצית הנורמטיבית ולפיה נאסר על השומר לאבד את נשקו בלא מאבק אפילו במחיר מותו." (נוימן, 2009, עמ' 169-170). נראה כי לרעיון זה המשכיות וביטויים גם בקרב חברי דגניה א' העומדים מול הטנק הסורי הפולש לקיבוץ. אלא שבסיטואציה של הגנת הקיבוץ בקרב מול הטנקים הסוריים נרמזת אירוניה דרמטית הנעוצה במוצאן של הדמויות הלוחמות בקרב

אחד הגיע עד למבוא דגניה, ונפגע מיריות חברינו. שלושת הטנקאים שבו חמקו וברחו. [...] כאן זינקו מגיינו מתוך התעלות והסתערו על הטנק בבקבוקי מולוטוב. הטנק החל לבעור." (שם, עמ' 209).

זה. הן אינן מבני החלוצים שהקימו את הקיבוץ אלא הם ניצולי שואה אודים מוצלים מאש שהגיעו זה מקרוב לקיבוץ ועומדים בגבורה מול האויב.

המספר טוען שהתנהגותם הלעומתית של חברי הקיבוצים אל מול עמידתם האיתנה של חברי קיבוץ דגניה נחקקה בזיכרון הקיבוצי האזורי והימצאותו של הטנק בפתחו של דגניה א' שימש סמל של גלוג. הזיכרון והעלבון מחלחל גם לבני הדורות הבאים וחקוק בזיכרון הקולקטיבי אך גם בזה של הפרט: "סמל הגבורה האזורי, הטנק של דגניה א', הזכיר תמיד לאנשי מסדה ושער הגולן את מה שהם רצו לשכוח. כל הילדות של מיכל עברה בצל הטנק הזה, שלעג להוריה ולקיבוץ שלה." (ענברי, שם) לפנייתו של המספר לכלל ולפרט יש מן הביקורת המנמיכה את קיבוצי הסביבה ומנגד מאדירה את דגניה ב'. נראה שהמספר נוקט בהומור תוקפני ואולם מאחר שניכר כי למספר וגם למחבר המובלע יש היכרות מקרוב עם תושבי הקיבוצים הנזכרים, כלומר, הם חלק מהחברה שאותה המספר מבקר,¹¹ ניתן לומר שההומור התוקפני הוא בעל גון של הומור עצמי (Self Disparagement). "בסוג זה של הומור אדם לועג לעצמו ומספר לאחרים על הצדדים המגוחכים שבו. היכולת להשתמש בהומור עצמי היא נדירה למדי. (זיו, 1990, עמ' 25) לטענת זיו אחת מצורותיה האופייניות של ההומור כמנגנון של הגנה הוא ההומור העצמי. (שם, עמ' 58). ההומור העצמי מאפשר למספר ולמחבר המובלע לבקר את מקום גידולו.

אילנה הוכבאום אשתו של שלום הוכבאום

פירוט קורות הגעתה של אילנה לקיבוץ דגניה א' מלווה בהערותיו של המחבר ונושאות צביון הומוריסטי. אילנה היא אשתו של שלום הוכבאום, חבר דגניה א' ואחד מהטוענים לעצירת הטנק. היא מגיעה להתגורר בדגניה א' "[...] בגלל שלום הוכבאום, ובגלל היא גם נשארה שם: האיש שעצר את הטנק, עצר שם גם אותה." (ענברי, 2018, עמ' 55) את פשר העצירה המספר מבאר בסיפור חייה של אילנה כיהודייה נרדפת במלחמת העולם השנייה שנאלצה לנדוד ממקום למקום. כך כשהגרמנים מגיעים לליטא והורגים יהודים היא ודודתה נמלטות ליער והן נודדות בין כפרים במשך ארבע שנים (שם, עמ' 56). כשהיא שבה לביתה אחרי המלחמה היא מבינה שהמקום מחורר בכדורים שהרגו את סבה שגידל אותה. (שם, עמ' 56).¹² גם אחרי המלחמה לא תמה מסכת נדודיה, היא גדלה אצל דודתה וכשמגיע זמנה ללכת ללמוד מקצוע היא נוסעת למינסק שם היא מתגוררת אצל משפחה נוצרית. (שם, עמ' 58)

¹¹ אסף ענברי הוא יליד קיבוץ אפיקים הסמוך לדגניה א'.

¹² המספר מאריך בפרטים על קורותיה של אילנה. כך, לאחר שהיא נישאת לבעלה הראשון חיים דנישבסקי המרמה אותה בעניין גילו, היא הרה והוא מודיע לה שאינו רוצה להישאר בבילורוסיה. הם עוקרים להתגורר בפולין ואז הוא מתברר לאילנה שחיים רוצה להגיע לקנדה. היא מביעה התנגדות לעקור לשם: "חיים מספיק שזייפת את הגיל. מה אתה מזייף לי דוקומנטים? מה אתה גורר אותי לקנדה? מה אתה משגע את הילדה? מה קנדה? למה קנדה? מי דחף לך את קנדה? והם עלו לישראל!" (שם, עמ' 59). אילנה מביעה את התנגדותה לתכניתו של חיים להגר לקנדה ומביעה זו ברצף שאלות שמטרתן להדגיש את חוסר ההבנה שלה להחלטתו של בעלה. החזרה המכנית על המלה 'קנדה' ברצף ושירתו יוצר מבע סאטירי: נוצרת ציפייה לבחירה ביעד זה כמקום מגוריהם אך בסופו של ההיגד הלשוני ישנה תמורה בחזרה על המלה והיעד שאליו מגיע המשפחה הוא לישראל. בישראל היא פוגשת כאמור את הוכבאום. לנוכח מעשי הגבורה של הוכבאום במלחמה על עצמאות המדינה, כך מעשה עצירת הטנק, מסתברים הפרטים המובאים על אודותיה מיהודיה גולה ונודדת לחברת קיבוץ, "אם הקבוצות" ההופכת לתושבת קבע והיא מהווה חלק מנופיו האנושיים של הקיבוץ.

אילנה ובעלה הראשון עולים לארץ ישראל אך מקום מגוריהם אינו קבוע, הם נודדים מעיר לעיר עד אשר אילנה מעירה לו: "חיים, מה אתה מתרוצץ? יש לך ילדה. מותר לה לדעת איפה היא גרה?" (ענברי, שם, עמ' 61) והוא משיב לה: "תני להכיר את הארץ, לבדוק איפה כדאי". (שם). אילנה עוזבת עם בתה לדגניה ב' ובהמשך מתגרשת מבעלה. הדיאלוג בין אילנה לחיים מאופיין בטון אירוני מצדה של אילנה הטוענת שבתם אינה יודעת היכן היא גרה בשל המעברים התכופים ממקום למקום. השאלה הרטורית המאופיינת באירוניה מוסיפה לטון ההומוריסטי. על האירוניה אומר פרויד שהיא דומה לבדיחה. האירוניה באה לומר דבר והיפוכו. הכוונה באמירה הפוכה מן התוכן של הנאמר. כשהמספר אומר משהו באירוניה למישהו אחר, הוא מביא בחשבון שהאחר מבין שמדובר בהפך מן הנאמר. אם לא כך הדבר, האירוניה לא תובן. האירוניה מטבעה גורמת הנאה משום שכנראה היא מפעילה אצל המאזין מאמץ סותר של חשיבה, בין הנאמר ובין הכוונה. (סובר, 2009, עמ' 36).

בספרו *The Cambridge Introduction to Satire* טוען Jonathan Greenberg כי ישנה חפיפה מאוד גבוהה בין המושג אירוניה למושג סאטירה (Greenberg, 2018, עמ' 30). כך, בתשובתו של חיים יש הומור משום הקלילות המשתמעת מתוכנה המבטאת התעלמות משאלתה הספציפית של אילנה המכוונת לצרכי בני המשפחה במציאות. חיים אינו משיב לאילנה באופן ענייני אלא כללי מאחר שכל אחד מהם מחזיק בכיוון מנטלי אחר וזה מוסיף לאלמנט ההומוריסטי. "ווקר (Walker) טוענת שכדי שסיטואציה תהיה קומית היא חייבת לכלול בתוכה אלמנט של אי התאמה כשהקומי עצמו מסווג לרמות אינטלקטואליות שונות. (סובר, שם, עמ' 37).

בחירתה של אילנה במגורים בקיבוץ דגניה באה לפאר בעקיפין את אם הקיבוצים דגניה א'. אילנה מתגוררת בקיבוץ דגניה ב' וחברות הקיבוץ מפגישות אותה עם שלום הוכבאום חבר דגניה א'. (ענברי, 2018, עמ' 62) לאחר ששלום מציע לה מגורים משותפים (ענברי, 2018, עמ' 63) הם מחליטים להתגורר חצי שנה בדגניה א' וחצי שנה בדגניה ב' ורק לאחר מכן להחליט היכן להתגורר. ההחלטה אינה מתממשת בפועל ואילנה עוברת להתגורר בדגניה א'. הפער בין החלטותיהם, שאינן מתיישבות עם המדיניות של חיי השיתוף המבטלים את רצונות הפרט, לבין אי מימושה במציאות מעורר בת שחוק.

שלום הוכבאום מקיבוץ דגניה א', אחד הגיבורים שעצר את הטנק

כששלום ואילנה נישאים הם אינם עומדים בהחלטתם להתגורר בדגניה א' ואחר בדגניה ב' ורק אז להחליט היכן יתגוררו שלום מעלה נימוק עקרוני על כי אינו מוכן לוותר על שלושה דברים עקרוניים ולכן אינו עוזב את דגניה א' לחצי שנה שדובר בה. (ענברי, 2018, עמ' 63) המחבר המובלע מנסח את דבריו של שלום בצטטו את שמעון הצדיק שהיה אומר כי כ"על שלושה דברים העולם עומד" על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים" (מסכת משנה, אבות, פרק ב'): "על התורה-כלומר, על מורשת הקרב שהוא מנחיל לתלמידים ולחיילים המובאים מכל הארץ אל הטנק המפורסם ושומעים מפיו איך הוא עצר אותו. על העבודה-כלומר, על העבודה שלו בסילו.¹³ ועל גמילות חסדים-כלומר

¹³ הפער שבין החלטתם הזוגית משותפת של אילנה ושלום לבין המציאות בפועל שהיא תוצאה של החלטת יחיד מרמזת להומור. ייתכן שאף מובלעת כאן אירוניה כלפי הרעיון של חיי הקולקטיב שבהם יש אמנם שיתוף של חברי הקיבוץ בהחלטות הנוגעות לחיי הפרט, אך אלו שהתנגדו להחלטה נאלצים לחיות לפיה בליאת ברירה. הוויכוח הציבורי על

על פומרנץ. " (ענברי, עמ' 64). הציטוט מדברי החכם מן המורשת היהודית, שדבריו הם בעלי אופי רוחני הגותי ונשגב נקשר לתיאור תפיסתו של חבר דגניה א' שלום הוכבאום, הגיבור שעצר את הטנק. הקיבוץ מאופיין באמצעות דמותו של היחיד בה, שלום, כמרחב הנושא עקרונות אידיאולוגיים המזוהים עם עולם התוכן היהודי. היחיד נדרש לבטל את עצמיותו ואת זהותו הייחודית במסגרת המשותפת ולכן למושג 'יצוג' יש משמעות הולמת שכן היא מתארת את אמות המידה המצופות אף מיתר חברי בקיבוץ. עמדתו של הוכבאום מפארת את האידיאולוגיה של קיבוץ דגניה א' ועל אף שגם אילנה היא חברת קיבוץ שהגיע מקיבוץ שכן, דגניה ב', שיש לו זיקות אידיאולוגיות לדגניה א', היא נדרשת לשמוע מחבר דגניה א' את הערכים העקרוניים הנשגבים שלפיהם הוא מתנהל, כאשר לרצונותיו של הפרט, כך אילנה, אין מקום במרחב הקיבוצי. שלושת העקרונות שמציין המחבר בשמו של שלום הם לכאורה עבור הכלל אך למעשה הם מונעים ממקומו הסובייקטיבי של שלום הוכבאום. יוצא כי ישנו פער בין העקרונות הנשגבים ששלום מונה; תורה, עבודה וגמילות חסדים לבין הדוגמאות שהוא מפרט בפני אשתו והפער שבין העיקרון לדוגמה יוצר הומור. כמו כן, ציון הדוגמה של כל ערך בעזרת המלה 'כלומר' מרמזת לדוגמה שתלווה לערך ונוצרת ציפייה לשמוע ולקרוא על דוגמה כללית שתאפיין את התנהגותם של רוב חברי המשק, אלא שבכל אחת מן הדוגמאות הללו ששלום מביא רק אדם אחד הטביע את חותמו, הוא עצמו. כך בעצירת הטנק בקרב (ענברי, שם, עמ' 55, 110, 146 ועוד), בפיתוח מכשיר הסילו לעיבוד מזון לעופות במשק החי (ענברי, שם, עמ' 233, 235, 247, 248) ובהתמדה למחויבות העמוקה האישית של שלום עם ניצול שואה אחר שאיתו הגיע למשק והיה כאב לו, פומרנץ (ענברי, שם, עמ' 106, 107, 108, 115 ועוד). גם הציטוט מן המקורות היהודיים לחיי הקיבוץ המתנהלים בשונה מחיי ההלכה תורם להומור בשל הפער שבין המקור שעליו נשען שלום הוכבאום כדי להציג את עקרונותיו כחבר קיבוץ. תיאור הקיבוץ הנחשב לאם הקבוצות מסתכם בסיפורו של איש אחד, בניגוד לרעיון הבסיסי של קיבוץ המפנה למבט אל הכלל. "המראה שקידם מעתה את פני הבאים לדגניה א' היה מורכב מהטנק ששלום הוכבאום עצר [...] שלרגליה נפרשו סככות הלול. [...] דגניה הסתכמה בטנק ובסילו. המבקרים באתר הטנק ספגו בהינף אחד את סיפור הגבורה ואת ריח הדגן שעלה מבגדיו של הגיבור המספר." (ענברי, שם, עמ' 239). המחבר המובלע מעיר בטון ציני באשר להתמקדות בשני עניינים בלבד: עצירת הטנק שיש בו מן הגבורה ומורשת הקיבוץ והמצאת מכשיר הסילו מן המשק התורם לחיזוק כלכלתו של הקיבוץ. בהתמקדות זו יש משום הדחקה, התעלמות, הדרה של יתר העניינים הנוגעים למורשת החלוצית המפוארת של אם הקבוצות ומדמויות אחרות בולטות בחברה המקומית. ההתמקדות בנושאים הקשורים בחבר קיבוץ אחד יוצר אי הלימה והאפקט הנוצר מכך הוא הומוריסטי. הגזמה, הופעה תכופה של ניגודים ואי-הלימה הם כולם מסימני הסאטירה, מציין לאונרד פיינברג (Feinberg, 1998, 105 - 142) (עירית אבישי-צביאל, 2018, עמ' 152). בכך יש ביקורת של המספר על ההאדרה של הוכבאום מעל ומעבר לכל יחס.

ביטוי אירוני נוסף שעושה המחבר המובלע בפנייה למושג רטורי "הגיבור המספר" בכנותו את שלום הוכבאום "הגיבור המספר". חוקר הספרות יוסף אבן רואה את דמות הגיבור המספר כמספר עד המעמיד את עצמו "[...] כגיבור הראשי ביצירתו. הוא מדווח ומעיד בעיקר על 'חיו ועל דעותיו' שלו ומגלה בסיפורו את מעשיו ואת עולמו שלו". (אבן, 1978, עמ' 67). כך גם שלום הוכבאום הוא חבר

ניהול מכונת הסילו שבה יש חברים המתנגדים לאפשר בלעדיות לשלום בטיפול בנושא היא דוגמה לכך. (ענברי, שם, עמ' 238).

הקִיבוץ אך גם הדמות הראשית והבלעדית בתחומים שמונה המחבר המובלע. הוכבאום הוא הדמות הפעילה במרחב הקיבוצי בשלושה מישורים עיקריים שבהם הוא כאשר אחד מהם הוא הדרכת המבקרים המגיעים לקיבוץ על סיפור הלחימה מול הטנק הסורי מפיו כמקור אותנטי, "הגיבור המספר". הסטטוס האחרון כ"הגיבור המספר" מייחד את הוכבאום ומבדיל אותו מן היתר וגם מעמד זה הוא מנוגד למבנה החברתי בחיי השיתוף הקיבוציים. בנוסף, ניתן לומר שיש בו 'קריצה', פנייה הומוריסטית של המחבר המובלע לשלום המבקש לתפוס את מקומו כסוג של מספר.¹⁴

הומור בעיצוב דמות שאינה בת קיבוץ דגניה א' הטוענת לעצירת הטנק הסורי

דמות שאינה בת קיבוץ - דוד זרחיה דוידסקו יליד דמשק אחד הטוענים לעצירת הטנק הסורי¹⁵
טענת הביקורת באשר לעיצוב הדמויות ברומנים ההיסטוריים שכתב היא שענברי מתייחס לעיצובן "בפרוזה דקה כבסיפור המקראי" כלשונו של עורך הספר דב אלבוים. לטענתו של מירון הדמויות ברומנים של ענברי רחוקות משלימות ומותזת עליהן "אירוניה חומצית". (מירון, 2022, עמ' 4) בנוסף, הן מתוארות כבעלות אידאולוגיה גבוהה [...] העומדת בניגוד גמור לאורח חיים נהנתני-נמוך, איש לפי הנאותיו, ולהתנהלות פוליטית-מפוקפקת. (מירון, 2022, עמ' 4). בדברי הביקורת של מירון ניכר הניגוד המגולם בדמויות. מצד אחד, מירון טוען להיותן דמויות פשוטות בהויי החיים השגרתי שלהן אי פיתוחן כדמויות בעלות עומק, כדמויות עגולות או הקרובות להן (אבן, 1978, עמ' 47) ומצד שני הן אוחזות באידאולוגיה גבוהה. ניגוד מעין זה עשוי להוסיף נדבך של הומור לסוגי דמויות, לגלוג, אירוניה, סרקזאם ועוד.

אחת מן הדמויות הטוענות לעצירת הטנק בדגניה הוא דוד זרחיה, המתואר ראשון בסדר של תיאור הדמויות ופועלן לאחר עצירת הטנק. דוד זרחיה אינו צבר כי אם יליד דמשק. אלמוג טוען כי "ביסוד התרבות הצברית עומדת התרבות החלוצית." (אלמוג, שם, עמ' 385) דמותו של הצבר הלוחם במלחמת העצמאות, היא זו המכירה את נופיה של ארץ ישראל, מרבה לטייל בה ולערוך בה טיולים (אלמוג, שם, עמ' 274) ומסעות (שם, עמ' 274-276) ועל ידי כך היא מבטאת את אהבתה למולדת. דמות הצבר מתוארת בזיקה לסופרלטיביים ולמוטיבים משיחיים (עמ' 192) בעיקר האדירה את דמותו השתתפותו במלחמות ישראל ובי"קו האש" (אלמוג, 189)

דוד זרחיה נולד להוריו לאחר שהתינוק הבכור נפטר האב הודיע שהפעם הוא יבחר את השם, פתח בעמוד מקרי ויצא דוד. (ענברי, 2018, עמ' 16). דמותו המקראית של דוד אופיינה באומץ רב של יחיד מול אויב גדול וחזק גוליית: "וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל הַפְּלִשְׁתִּי אֲנִי בָּא אֵלַי בְּחָרֵב וּבְחַנְיָה וּבְכִידוֹן וְאֶנְכִי בָּא אֶלְיָךְ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מַעְרְכֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֲרַפְתָּ. הַיּוֹם הַזֶּה יִסְגְּרָךְ ה' בְּיָדִי וְהַפִּיתָךְ וְהִסְרַתִּי אֶת רֹאשְׁךָ מֵעַלְיָךְ וְנָתַתִּי פָּגֶר מִחֲנֵה פְּלִשְׁתִּים הַיּוֹם הַזֶּה לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְחַיֵּת הָאָרֶץ וַיִּדְעוּ כָּל הָאָרֶץ כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל. וַיִּדְעוּ כָּל הַקָּהָל הַזֶּה כִּי לֹא בְּחָרֵב וּבְחַנְיָה יְהוֹשִׁיעַ ה' כִּי לֹא הִמְלַחְמָה וַיִּתֵּן אֶתְכֶם בְּיָדוֹ." (שמואל א', י"ז, מב-מו). בשמו של הגיבור דוד זרחיה נרמזת לכאורה על דרך ההרמוז המקראי תכונת אומץ הלב של דוד המלך. ברם, ציון הפרט על אופן הענקת השם לדוד כתינוק, הנעשה על ידי פתיחה אקראית של ספר התנך ממתן את הפרשנות לעניין אומץ הלב הנשגב של דוד זרחיה האנלוגי לזה של דוד המלך. חיזוק לכך ניתן לראות בנרטיב של סיפור הגבורה שלו טוענים ארבעה לוחמים אחרים. בעוד שדוד המלך נזכר במקרא כמי שהיה הגיבור היחיד מעם ישראל

¹⁴ על שלוש הפונקציות, סופר, מחבר ומספר ראו למשל אבן, 1974.

¹⁵ ברומן כאמור חמש דמויות אך המאמר מתמקד בזו שיש לה זיקה לקיבוץ דגניה ובדמות נוספת לשם השוואה.

העומד מול האויב הפלישתי, דוד זרחיה נזכר כאחד מן הגיבורים האפשריים כאשר אין פסיקה היסטורית ברורה וחד משמעית באשר לזהות הגיבור.

דוד זרחיה מתואר כבן למשפחה קשת יום. אביו שהיה מורה בתלמוד תורה נפטר בגיל צעיר ודוד נאלץ לצאת לעבוד כנער שליחויות, עבודה הכרוכה במאמץ פיסי ובשהייה ברחובות חיפה כדי לסייע בפרנסת המשפחה, אימו אלמנה ואחיו החורגים מבעלה הראשון של האם (ענברי, 2018, עמ' 14). הוא נושא במקרה את שם המשפחה של הבעל הראשון של אמו, דוידסקו. נשיאת שם משפחה זה לאורך חייו של דוד הוא כרמז לסיפור הגבורה מול הטנק. יש בו צדדים של אמת, ויש בו צדדים שאינם מדויקים או נהירים. דוד זרחיה משקר לרב העיר השואלו לגילו. המספר מסביר שדוד זרחיה "[...] ניצל את יתרונם של ארבעת אחיו החורגים, שנולדו בסוריה והגיעו ארצה בלי תעודת לידה; אם גם הוא נולד בסוריה, מנין לרב שהוא לא בן שמונה-עשרה?" (ענברי, עמ' 16). המספר מעיר בקורטוב של ציניות "ומאז, שלושים וחמש שנה, מנעוריו ב'הגנה' עד לחיצת היד בכנסייה לבית הכנסת, הוא היה דוידסקו. שלושים וחמש שנה הוא הסתובב עם שם של רומני. דוידסקו כבש את חיפה, דוידסקו עצר את הטנק בדגניה, [...]" (עמ' 17).

המספר מעיר באשר לכפל בשמות המשפחה של דוד. בעוד ששם משפחתו המקורית הוא זרחיה, במרמז למוצא מזרחי, הוא נקרא בפי כל דוידסקו, שהוא שם ממוצא רומני על פי הערת המספר. החזרה על פעולות רבות הנקשרות לדמות מדגישה את דמותו של דוידסקו המתוארת כיוזמת, פעלתנות, מצילת חיים. עם זאת, יש לחזרה המרובה של הפעולות גם אלמנט הומוריסטי המגחך את פעולותיה הרבות של דוידסקו כדמות הפועלת למען המדינה והצלתה שכן את את חייו של בנו שנהרג במלחמת יום הכיפורים אינו מצליח להציל (ענברי, 2018, עמ' 44) אם כי הוא מתעקש לחלץ את גופת בנו הנמצאת בקרקעית התעלה ונדרשות פעולות הנדסיות מסובכות כדי למשות את הטנק ואת גופות הטנקיסטים שנלכדו בטנק (שם, עמ' 49-51).

הפער שבין פעולותיו ההרואיות לבין התהום שאליה הוא נופל כאב שכול יוצר אירוניה דרמטית. הנפילה היא דו משמעית שכן הטנק שעליו פיקד בנו של דוידסקו נפל למי תעלת סואץ והצוות שבטנק נלכד בטנק. ודוידסקו מתעקש על כך שכוחות הצבא ימשו את גופתו של בנו ששהתה במים עמוקים בתוך הטנק שעליו פיקד וטבע בתעלת סואץ. הסיטואציה מתוארת מתוך נקודת התצפית של המספר, המביע אמפטיה אל האב: תחושת החמצה אל נוכח אירועים המתרגשים על הדמות. עם זאת הפירוט וההתעכבות על הסיטואציה מרמזת לחיפושיו של האב אחר בנו לפני מות הבן ובכך נוצר אלמנט של הומור שחור. סובר טוען כי הומור שחור צוחק לנושאים המעוררים בבני האדם פחד: מוות, מחלות, מלחמות, ועוד. (סובר וזיו, 2012, עמ' 73)

סיכום

הרומן **הטנק** עוסק בנושא כבד משקל: מלחמה על עצמאות של מקום ומדינה ותוצאותיה. הערות על חיים ועל מוות שזורות בהערותיו של המספר על נושאים העולים ברומן, על הדמויות, על מקום הלחימה, על מיתוס הקרב ועל האתוס הנבנה על ידי הלוחמים והחברה ומשמש אותה בקיומה. המספר מפרק מיתוס לאומי ובוחנו מחדש ובתוך כך הוא חותר להציג בחינה מחודשת של אירוע היסטורי שאירע במהלך קרבות תש"ח, עצירת כוחות האויב הסוריים בפתחו של קיבוץ דגניה א' על ידי לוחם יחיד במהלך קרב שבו לא היה ללוחמים הישראלים סיכוי לנצח מאחר שלא היו מצוידים בכלי נשק כבדים כדוגמת הטנקים הסוריים.

המספר מציג כמה דמויות הטוענות כל אחת על פי גרסתה להיות זה שהכריע את המערכה. הוא בוחן את מהלך חייה של הדמות מן הקרב שהתקיים בפתחו של קיבוץ דגניה א' ולעיתים מספר גם על קורותיה של הדמות לפני קרב זה. הוא מספר על מחשבותיה על האירוע שבו היו מעורבת וגם על אירועים אחרים פוליטיים וצבאיים הנקשרים לחייה של הדמות ועשויים להעיד על עוצמתה ובכך לרמוז על האפשרות כי היא היא זו שעצרה את הטנק הסורי. עם זאת, יש לציין כי לאורך הטקסט שזור סיפור חייו של שלום הוכבאום יותר מאשר יתר הדמויות הטוענות לעצירת הטנק בקרב המדובר ובכך ניתן להצביע על רמז לעמדתו של המספר באשר לשאלה ההיסטורית שאין עליה תשובה חד משמעית. (ענברי, שם, עמ' 55-67, שם עמ' 105-115, שם, עמ' 155-176, וגם שם, 271-233).

לצד זה ולכאורה, המספר מעניק מידה שווה של חשיפה על כל דמות ובכך הוא מבקש להציג בפני הקורא את הגרסאות השונות המוצגות באשר לקרב הספציפי. בכך הוא מזמין את הקורא להיות שותף פעיל לחשיבה על שהתרחש באירוע ולהחליט על זהות הגיבור כקורא המקבל לידי את עמדת ההיסטוריון. ניתן לומר שההיסטוריה מוצגת מנקודת התצפית של הסופר המציעה אלטרנטיבה אחרת. לצד זה, המספר משתמש בכלים הומוריסטיים רבים כדי לתאר סיטואציות הרות גורל, לעיתים אף משתמש בהם כאמצעי ריכוך לביקורת הנוקבת של המספר.

נקודה אחרונה למחשבה היא כי הרומן עוסק בעניין אחד הזוכה לפיתוח מתוך התמקדות בתרבות היהודית, חלקה המאפיינת את המסורת ואת ההיסטוריה וחלקה מתהווה במדינת ישראל בתקופות מכוונות למדינת ישראל; מתקופת השואה, מלחמת העצמאות ועד למלחמת יום הכיפורים. בדיון על השאלה "מהו הומור יהודי" טוען סובר המביא את טענתו של הורנינג כי "המושג [...] הומור יהודי ימשיך להתקיים כל עוד ההיסטוריה והחוויה היהודית הייחודיות ימשיכו להתקיים." (סובר, 2018, עמ' 39)

מקורות

- אבן, יוסף (תש"ם), **מילון מונחי הסיפורת**, ירושלים: אקדמון.
- אבן, יוסף (1974), "סופר, מספר ומחבר – ניסיון לסינתזה מחקרית של תחום מרכזי בסיפורת", **הספרות**, 18-19, עמ' 137 – 163.
- אוכמני, עזריאל (1989) **תכנים וצורות, לקסיקון למונחים ספרותיים**, תל אביב: ספרית פועלים, כרך ב'.
- איזיקוביץ, גילי (2019), "האם ז'אנר האוטופיקשן הפורח הוא בסך הכל ספרות של נרקיסיסטים?", **הארץ**, 2.01.2019.
- אלמוג, עוז (1997), **הצבר-דיוקן**, תל אביב: עם עובד.
- ברגסון, אנרי (1975), **הצחוק**, ירושלים: ראובן מס.
- גוברין, נורית (1998), **כתיבת הארץ ארצות וערים על מפת הספרות העברית**, ירושלים: כרמל.
- ברלוביץ, יפה (1992). **הטקסט המוסף**, ישראל: אור עם.
- גורביץ, דוד (1997). **פוסטמודרניזם**, תל אביב: דביר.
- גרנות ליאור (2020), **כיצד מרפאת הביבליותרפיה?: כתיבה, ילדות, שיר: עיון פסיכואנליטי-ספרותי**, חיפה: הוצאת אוניברסיטת בר אילן פרדס הוצאה לאור בע"מ.
- דן, יוסף (2009), **תורת הכאוס ומדע ההיסטוריה**, אור יהודה: כנרת זמורה-ביתן דביר.
- זיו, אבנר (1990). **הומור ואישיות**, תל אביב: פפירוס.

מירון, דן (2022). "לא טרדגיה ולא היסטוריה אלא קומיקס", *תרבות וספרות הארץ*, 16.09.2022, עמ' 4.

מירון, דן (2022). "שלוש מנות פלאפל לזהטות מרוב תבלינים חריפים", *תרבות וספרות הארץ*, 16.09.2022, עמ' 4.

מצוב כהן, עופרה (2015). 'בעצם ילדותי יחידי הוצגתי...' היעדר נוכחות הורית בקרב מתבגר ועיצובו בספרות העברית החדשה, ירושלים: כרמל.

נוימן, בועז (2009). *תשוקת החלוצים*, תל אביב: עם עובד.

סובר, אריה (2009). *הומור: בדרכו של האדם הצוחק*, ירושלים: כרמל.

סובר, אריה (2018). *הצחוק קובץ מאמרים רב-תחומי בחקר ההומור*, ירושלים: כרמל.

סובר, אריה זיו, אבנר (2012). *חשיבותה של אי-רצינות*, ירושלים: כרמל.

ענברי, אסף (2009). *הביתה*, תל אביב: ידיעות אחרונות.

ענברי, אסף (2018). *הטנק*, תל אביב: ידיעות אחרונות.

ענברי, אסף (2022). *הספר האדום*, תל אביב: ידיעות אחרונות.

פטימר, דודי (2022), "חמישה בעקבות אחד", *מעריב סופשבוע*, 21.04.2022, עמ' 20-24.

פלוטקין יובל, "הסופר אסף ענברי זכה בפרס עגנון", *ynet*, 11/11/2020.

<https://www.ynet.co.il/entertainment/article/ByYYPyVFKv>

קבוצת דגניה (1962). *דרכה של דגניה סיפור 50 שנות הקבוצה*, תל אביב: דבר.

קקון, אורן, (2018). "'הטנק': הדמויות שמציג אסף ענברי שטוחות והקורא נאלץ לפרוס זחל", *הארץ ספרים*.

רוזנוסר, תובל, "מיתוס ואתוס", *דיומא*, <https://www.dyoma.co.il/internal/354>

אבישי-צביאל, עירית (2018). *האם את צוכה או בוחקת?: הקול הנשי ההומוריסטי ביצירותיהן של אגי משעול ואורלי קסטל-בלום*, תל אביב: גמא.

קישורים:

עיתון הארץ

<https://www.haaretz.co.il/literature/prose/2018-06-22/ty-article-review/premium/0000017f-e77c-dea7-adff-f7ff53140000>

מסכת משנה, אבות, פרק ב'

https://he.wikisource.org/wiki/%D7%9E%D7%A9%D7%A0%D7%94_%D7%90%D7%91%D7%95%D7%AA_%D7%90_%D7%91

Greenberg, Jonathan (2018). *Introduction to Satire*, Cambridge: Cambridge University Press, Montclair State University, 2018.